

Jugoslaveni u Antofagasti - Čile

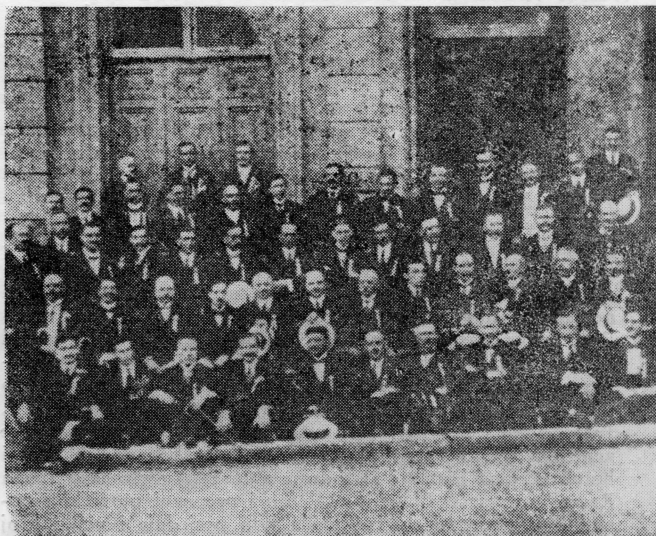
Iseljavanje našeg stanovništva od sredine prošlog stoljeća nastalo je zbog ekonomskih prilika i kriza koje su trajale godinama propadanjem vinogradarstva, poljoprivredne proizvodnje uopće, ograničenog tržišta, nerazvijenosti privrednog života, dugova i zbog nesagledavanja poboljšanja životnih uvjeta koji bi im omogućio opstanak u zemlji koju mnogo vole.

U početku iseljavali su se pojedinci i manje grupe a najmasovnije iseljavanje uslijedilo je od 1890. do početka prvog svjetskog rata i od 1920. do 1930. godine. Odlazili su naši ljudi na hiljade milja daleko u razne zemlje a najviše širom Sjeverne i Južne Amerike, New Zealanda i Australije. Gdje sve nijesu dospijevali i osnivali svoje naseobine, bavili se raznim poslovima »teškom rabotom« pa čak i u nepodnošljivim klimatskim prilikama naporno radeći »od zore do mraka« u šumama, rudnicima, industriji, na poljoprivrednim površinama, izgradnji cesta, željezničkih pruga, na građevinskim i drugim radovima. Prenosili su svoje životno iskustvo iz starog kraja i ulagali snagu s velikom nadom u bolju budućnost. Stvarale su se manje i veće iseljeničke kolonije na obalama oceana i u unutrašnjosti kontinenta, na ravninama, visokim planinama i visoravninama, od najsjevernijih krajeva Aljaske do najjužnijih otoka Ognjene zemlje. Razvijale su se ribarske baze, gradili su se ribarski brodovi, osnivala su se broderska društva i stvarala se živost naših ribara i pomoraca. Udruženje u pripomoćne i druge organizacije donosilo im je pouzdanje, hrabrost i mogućnost razgovora i dogovora, gajenja narodnih običaja i izražavanja rodoljubivih osjećaja prema starom kraju.

Svaka naseobina ima svoju historiju pa tako i naselje u Antofagasti, koje spada u najstarije naše naselje u Čileu. Nastalo je 1850. godine. Osnovali su ga sedmorica Jugoslavena iz Dalmacije među kojima se spominje kao najstariji Petar Račić s otoka Visa. Ovo naselje proglašeno je gradom 1882. godine. U Čile dolazili su iseljenici iz Dalmacije i Hrvatskog primorja a najviše s otoka Brača, Hvara, Korčule, Visa, dubrovačkog i makarskog područja. Radili su u lukama, plovili na brodovima, uzgajali stoku na širokim prostranstvima Ognjene zemlje i bavili se zemljoradnjom osobito u Velikom podolju između Primorskih kordiljera i Anda gdje su se razvili veliki gradovi Santiago i Valparaiso. Naseljavali su veliku pustinju Atacama koja svojom dužinom od hiljadu kilometara u sjevernom dijelu Čilea ne pruža nikakve uslove za poljoprivredu ali dobiva veliko ekonomsko značenje prirodnim bogatstvom u rudama. Podižu se tvornice salitre, otvaraju se rudnici bakra, niču naselja, dovodi se voda vodovodima iz velike udaljenosti, uspostavljaju se željezničke pruge i grade se luke. Svuda se susreću naši iseljenici koji svojom vitalnošću doprinose značajnu ulogu razvoju industrije i privrede u Čileu. Proširuje se luka i grad Antofagasta u kojemu se okupljaju naši iseljenici. Luka postaje važan centar za izvoz salitre i bakra i predviđa se njen budući razvitak zbog svog zgodnog položaja i trgovine s Brazilom i Argentinom. Tako od prvih doseljenika u Antofagasti s otoka Brača počinje se stvarati iseljenička kolonija sve većim pristizanjem novih iseljenika koji nalaze posla u tvornicama salitre, u luci, radnjama i raznim poduzećima. Svojom ušteđevinom, snalažljivošću i radnim elanom neki iseljenici postaju vlasnici pojedinih trgovina, tvornica i radionica. Mijenjaju se i zanimanja te pored manualnih radnika, ribara, zemljoradnika, industrijskih i lučkih radnika postaju trgovci, obrtnici, kvalifikovani radnici u tvornicama, konobari, namještenici, brodovlasnici i industrijalci. Novi iseljenici nalaze kod svojih ljudi uporišta, pomoć i zaposlenje (Baburica, Petrinović, Lukinović . . .). Veliki napredak iseljeničkih kolonija sve više primamljuje i potiče naše ljude na iseljavanje jer u novoj zemlji nalaze oslonac iako se nerado odjeljuju od svog zavičaja. Mnogi su se poslije izvjesnog vremena povratili ali isto tako velik ih je broj ostao, osnovao obiteljski život u novoj domovini, ili se zanio na svom poslu radeći neumorno u želji da postigne ekonomski uspon i pomogne svoje najbliže u Starom kraju. Braća Mitrović osnuju prvo svoje poduzeće 1859., a braća Ivanović osnuju poduzeće 1877. godine. Braća Sabioncello i

drugi također osnivaju svoja poduzeća i velike radnje koje su dobile svjetski glas. Podružnice poduzeća nalazile su se i van granica države Čile.

Iseljenička kolonija u Antofagasti naročito se proširuje i doživljuje procvat 1910. kada nastaje velika proizvodnja salitre i kada Antofagasta postaje važan izvozni i trgovački centar s puno života i poboljšanja životnih uslova. Od 1916. do 1923. živjelo je u Antofagasti oko 5000 naših iseljenika. Vlasnici velikog broja tvornica i poduzeća bili su naši iseljenici. Pasko Baburica, Lukinović i Petrinović imali su 24 velike tvornice salitre, velika poduzeća i trgovine. U tvornicama salitre bilo je zaposleno do 70.000 radnika i namještenika. Kada je oslabila proizvodnja salitre i kada je Baburica prodao svoje tvornice glavna sredstva ulaže na razvoj pomorske privrede, kupuje brodove i proširuje Jugoslavensko-amerikansku plovidbu koju je osnovao 1924., a 1929. dolazi do spajanja s Atlantskom plovidbom Račić u jedno društvo Jugoslavenski Lloyd. Tada veliki broj naših iseljenika nalazi

Veliki narodni zbor u Antofagasti
od 20.—25. januara 1916.

Privremena uprava Jugoslavenske narodne obrane
u Antofagasti 1915. godine

zaposlenje na preookeanskim i obalskim brodovima, a mnogo ih iz Antofagaste odlazi na jug i naseljuje se većinom u Valparaisu i Santiagu, kao i na plodnim područjima Velikog polja koje je dugo 900 km, a široko 90 km. Tu su najpovoljniji uslovi za razvoj stočarstva, voćarstva i povrtlarstva. Bogaštvo srednjeg dijela države omogućilo je brzo proširivanje naselja i velikih gradova u kojima naši iseljenici nalaze zaposlenje a mnogi postizavaju ekonomski uspon i postaju nosioci ekonomskog i društvenog života u Čileu. Naši iseljenici postali su pravi stručnjaci u proizvodnji salitre pa su ih rado primali na posao i inozemni vlasnici tvornica. Bilo je više upravitelja tvornica koji su se isticali u radu na zbližavanju naših iseljenika i održavanju veza s domovinom kao: Ante Vekarić, Andro Guić, Marijan Cvitanović, Jozo Vušković i Milan Leontić.

Usljed nastalih prilika broj iseljenika u Antofagasti smanjuje se na oko 2500, a 1937. svega ih je bilo oko 1500, a u gradu i okolici 3000. Iako je naša iseljenička kolonija u Antofagasti brojčano slabila ipak je zauzimala značajno mjesto u privrednom životu grada i države Čile. U glavnoj luci salitrenog područja iseljenici posjeduju osam tvornica tjestenine, piva, cipela i svijeća; dvije tiskare, ribarsko poduzeće, električnu centralu i mnogo raznih trgovina. Oni su podigli prvu tvornicu piva i instalirali prvu telefonsku mrežu, podigli su mnogo velikih zgrada i učestvovali u razvoju gradova u kojima se održavao skučen i primitivan način života nakon rata na Pacifiku 1879. — 1884. između Čilea i Bolivije zbog područja Antofagaste gdje su se otkrile bogate naslage salitre. To je bio »rat za salitru« u kojemu je pobijedila država Čile i dobila proširena područja na štetu Bolivije i Perua. U gradu nalazi se u rukama naših iseljenika poduzeće za izvoz drva Sabioncello s pilanom, podružnica Jugoslavenske banke u Čileu (osnovana 1918. u Punta Arenasu) i podružnica osiguravajućeg društva La Jugoslavia (sjedište u Valparaisu).

Baburica, Lukinović i Petrinović razvijaju jaku trgovinu i u društvu s braćom Mitrović ulazu velika sredstva za izgradnju nove luke u Antofagasti. Radove je izvodio poduzetnik inž. Carlos Lagarigue prema ugovorenoj koncesiji za pet godina u vrijednosti od 43 milijuna dolara. Između velikog broja naših iseljenika u Antofagasti koji su se istakli kao trgovci, industrijalci i velikoposjednici spada Juraj Sabioncello koji je kao salitrerac i posjednik kuća raspolagao s nekretninama i pokretninama u vrijednosti od milijun engl. funti. Nikola Rendić spada među najbogatije veće posjednike zemljišta i kuća. Jerko Lukšić vlasnik je ljekarne. Najljepši hoteli »Grand hotel« i »Londres« nalaze se u vlasnosti Ivana Razmilić, Svarčić-Ljubetić. Telefon i prevozni putnički automobili u vlasnosti su Jankovića koji posjeduje i veliki broj kuća i zemljišta. Električna centrala u vlasnosti je braće Mitrović koji su raspolagali imovinom od tri do četiri milijuna engl. funti, itd.

Godine 1893. napredniji i ugledniji naši iseljenici stanu se dogovarati da osnuju društvo koje će okupljati naše iseljenike i omogućavati kulturni i socijalni život. Izrade pravilnik i odlučje graditi društvenu zgradu. Počinje živa akcija, kupe zemljište i potvrdom čileanske vlasti osnuju društvo 1894. i dadu mu ime SLAVJANSKO PRIPOMOĆNO DRU-

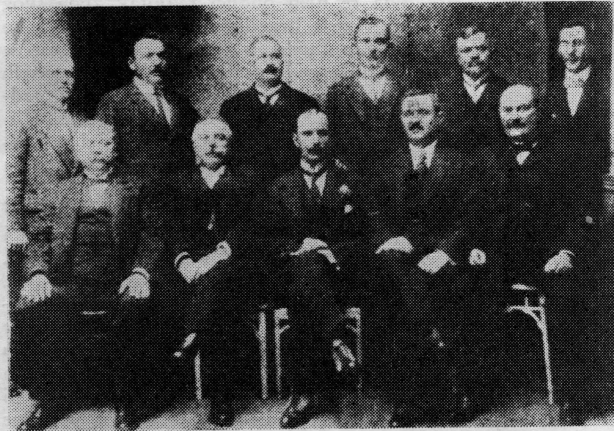
ŠTVO. Za prvog predsjednika društva izabran je Ivan Ivanović rodom iz Sutivana, a članovi uprave bili su: Marko Šore, Stjepan Bartučević, Antun Lukšić, Petar Ivanović, Petar Šimini, Marko Vušković, Jakov Zaro, Ivan Balarin, Nikola Sabioncello i Petar Dalmatin. Društveni dom u centru grada dva puta je stradao od požara ali se obnavljao i nadograđivao. U početku društvo je imalo četrdeset aktivnih članova ali se članstvo stalno povećavalo i doseljavanjem novih naših iseljenika tako da je brojilo više od tri stotine članova. Ovo je prvo osnovano naše iseljeničko pripomoćno društvo u Južnoj Americi čija je kasnije imovina predstavljala vrijednost od oko 25 tisuća engl. funti. Društvo je podiglo i posebno groblje za naše iseljenike. Članom društva mogao je postati samo Slaven.

U društvenim prostorijama skupljali su se naši iseljenici gdje su priređivali zabave, priredbe i stvarali kulturno-zabavni život. To ih je povezivalo, oduševljavalo i raznodilo. U raznim prigodama manifestirala se odanost i ljubav prema staroj domovini. Godine 1897. iseljenici osnuju *Slavljansko vatrogasno društvo* da bi na taj način zaštitili svoje kuće i mnogobrojne trgovine.

Za vrijeme prvog svjetskog rata razbuktili su se patriotski osjećaji. Iseljenici se okupljaju i svim sredstvima pomažu materijalno i moralno svoju braću Jugoslavene. Osniva se *Jugoslavensko školsko vijeće* 1916., *Tamburaško društvo*, *Jugoslavenski sokol* 1916. Redaju se sastanci, dogovori i skupštine na kojima dolazi do izražaja mržnja protiv Austro-Ugarske i davanje podrške borbi naših naroda za oslobođenje. Nastaje živo dopisivanje i povezivanje iseljenika iz svih kolonija Južne Amerike na osnovu manifesta koji je donesen na skupštini Srba i Hrvata u Buenos Airesu 3. kolovoza 1914. Upućuju se proglosti, leci, skupljaju se doprinosi i pruža pomoć Jugoslavenskom odboru. Omladina se udružuje i javlja u narodnu vojsku pod imenom *Jadranske legije*. U proljeću 2. svibnja 1915. na Velikoj skupštini u Antofagasti udaraju se temelji JUGOSLAVENSKE NARODNE OBRANE. Osniva se prvi njezin ogranak »Jadran« a izabrani odbor ogranka postaje Privremena uprava Jugoslavenske narodne obrane. Ogranak »Jadran« u Antofagasti okuplja Jugoslavene Južne Amerike i priprema skupštinu koja se održava 1. kolovoza 1915. u Antofagasti na kojoj se donosi rezolucija o prekidanju svih veza s Austro-Ugarskom a ističe ujedinjenje jugoslavenskih pokrajina u jednu državnu cjelinu. Poslije osnutka *Jadranske legije* nastaju pripreme za Veliki narodni zbor u Antofagasti. Delegati iz svih krajeva Južne Amerike okupljaju se 18. siječnja 1916. i na zboru 23. siječnja 1916. bude osnovana Jugoslavenska narodna obrana, a grad Valparaiso bude određen za njeno sjedište. Širom Južne Amerike osnivaju se ogranci i provode akcije za sakupljanje hrane, odjeće, obuće i novca za narod u staroj domovini i sredstva za rad Jugoslavenskog odbora. Pored 47 ogranka širom Južne Amerike ogranak »Jadran« u Antofagasti dobiva ime PETAR PETROVIĆ NJEGOŠ i postaje centar za ogranke prema Pacifiku, ogranak »Jadran« u Buenos Airesu osnovan 13. listopada 1915. postao je centar za sve ogranke prema Atlantskom oceanu a ogranak »Dalmacija« u Punta Arenasu je centar za ogranke na južnom Atlantiku. Predsjednik ogranka

Odbor ogranka Jugoslavenske narodne obrane
»Kosovka djevojka«, Antofagasta — Čile

Odbor ogranka Jugoslavenske narodne obrane
i Centra »Petar Petrović Njegoš«, Antofagasta

»Petar Petrović Njegoš« u Antofagasti je Frano Petrinović, potpredsjednik Nikola Palaveršić, tajnik Vicko Tadić, blagajnik Stipan Iveta, gospodar Ivan Ivanović, vijećnici: Kuzma Zuvčić, Ivan Razmilić, Antun Lukšić, Frano Goić, Prosper Radonić, Antun Jutrović, Antun Vodanović, Antun Vrsalović i Jakov Kegević.

Početak iduće godine 10. siječnja 1916. žene u Antofagasti osnivaju svoj ogranak KOSOVIKA DJEVOJKI. Počasna predsjednica ogranka je Marija ud. Petrinović, predsjednica Jelena Palaveršić, potpredsjednica Milena Petrinović, tajnica Klotilda Vuković, blagajnica Jerka Vrsalović, podtajnica Katica Lukšić, vijećnice: Marulina Zuvčić, Vjekoslava Goić, Pavica Mladineo, Milka Vodanović, Stefanija Razmilić i Marija ud. Vrsalović. To je bila prva organizacija žena koje su se isticale u svim rodoljubivim akcijama za pomoć Jugoslavenskom odboru u Londonu, Srpsko-crnogorskom Crvenom križu, bjeguncima u Švicarskoj, ranjenicima i Narodnom fondu. Iz Antofagaste mnogi pojedinci šalju dobrovoljno izvanredne pošiljke i novčane pomoći Jugoslavenskom odboru. Pasko Baburica, Josip Lukinović, Marko Cikareli i Frano Petrinović upućuju 120.000 franaka. Za Narodni fond daju mjesečne doprinose: Josip Lukinović 7000 franaka, Frano Petrović 4170 franaka, Antun Sabioncello 300 franaka, Antun Lukšić 200 franaka, Ivan Ivanović 200 franaka, Nikola Palaveršić 200 franaka, Vicko Jutrović 100 franaka itd. Jugoslavenska narodna obrana u prve dvije godine prikupila je pet milijuna franaka ili 50 milijuna kruna. Od toga godine 1916. poslato je Jugoslavenskom odboru u Londonu 600.000 franaka, u 1917. godini upućeno je dvostruko više. Sam ogranak JNO u Antofagasti koji je brojio oko 400 članova dao je 100.000 franaka. Pomoći su se upućivale i prije osnutka Narodne obrane.

Značajnu ulogu na povezivanju i organiziranju naših iseljenika odigrala je iseljenička štampa koja je izlazila u svim većim centrima i mjestima većih iseljeničkih kolonija. Prve novine, »SLOBODA« u Antofagasti izašle su 1902. i izlazile su redovito do 1906. To su bile prve novine na našem jeziku u Čileu. Vlasnik tiskare, osnivač lista i urednik bio je Ivan Krstulović iz Nerezišća na Braču. Sva aktivnost u koloniji i zbivanja u staroj domovini imala su odraza u štampi, a preko štampe razbuktavao se kulturni i politički život iseljeničke kolonije. Osim »Slobode« izlazilo je u Antofagasti još deset listova. Osobito je važnu ulogu na širenju jugoslavenske misli doprinijela naša štampa u historijskom pokretu jugoslavenskih iseljenika od početka prvog svjetskog rata. Više ograna Jugoslavenske narodne obrane izdavalo je listove koji su propagirali oslobođenje i ujedinjenje jugoslavenskih zemalja u nezavisnosti i slobodi. Mnogi napredni i istaknuti naši rodoljubi surađivali su u listu »POKRET« koji je osnovan i počeo izlaziti u Antofagasti 22. studenoga 1914. Urednik lista je Matija Škarnić rodom iz Milne. List je donosio članke i dopise članova Jugoslavenskog odbora, davao obavještenja o radu i životu iseljenika i širio jugoslavenske ideje. Među važnim suradnicima lista isticali su se: Vicko Tadić, Antun Vekarić, Dušan Ilić pjesnik, Đuro V. Roić, Bartul Žufić, Marcel Kolin i drugi. List »JUGOSLAVIJA« preuzeo je vodeću ulogu u širenju jugoslavenskih osjećaja naših iseljenika, u isticanju nacionalne svijesti i povezivanja iseljenika s domovinom. Počeo je izlaziti 22. travnja 1915. u Antofagasti kao glavno i zvanično glasilo Privremene uprave Jugoslavenske narodne obrane na Pacifiku. Glavni urednik lista bio je Ljubo Leontić predstavnik Jugoslavenske narodne omladine i organizator Jugoslavenske legije. List okuplja mnoge patriote i suradnike, povezuje se s općim pokretom jugoslavenskih iseljenika u svijetu i donosi razne članke svojih suradnika iz Evrope i drugih zemalja. Stalno se isticala borba za slobodu i ujedinjenje i obavještavala javnost o akcijama i radu Jugoslavenskog odbora u Londonu.

Nakon Velikog zbora u Antofagasti od 20. do 25. siječnja 1916. sjediniuju se listovi »Pokret« i »Jugoslavija« u centralni list »JUGOSLAVENSKA DRŽAVA« koji postaje glavno glasilo Jugoslavenske narodne obrane za Južnu Ameriku. Glavni urednik je dr. Ljubo Leontić, a glavni suradnici Milan Jakša i Juraj Matulić. Od 2. srpnja 1916. do kraja 1918. list ureduje Milostlav Bartulica rodom iz Kotora s glavnim suradnicima Ambroza Stržića i Đura Roića. List je izlazio u Antofagasti do 23. prosinca 1917., a početkom 1918. preseljava se u Valparaiso gdje se nalazilo sje-

dište uprave Jugoslavenske narodne obrane. U ovom centralnom listu surađivali su svi ogranci Jugoslavenske narodne obrane, mnogi iseljenici, članovi Jugoslavenskog odbora i iseljenička društva i organizacije.

U Antofagasti masovno je okupljao iseljenike list »JUGOSLAVENSKO OSLOBOĐENJE«. Urednik lista je Đuro V. Roić sa Hvara. List »JUGOSLAVENSKA ŠKOLA« počeo je izlaziti 1917. pod uredništvom M. Kolina. Godine 1932. počeo je izlaziti list »NAŠA RIJEČ«. List je pokrenuo Stjepan Papić u doba velike svjetske krize. Obavještavao je o teškom stanju naših iseljenika, osobito kopača salitre, koji su poslije zatvaranja tvornice ostali bez posla i neopskrbljeni. Iste godine osnovan je Odbor za zaštitu nezaposlenih jugoslavenskih radnika koji im je davao pomoć do zaposlenja.

Jugoslavenska narodna obrana djelovala je i u prvim godinama stvaranja Jugoslavije brojivši 65 ograna 1920. godine. Do 1920. poslala je pomoć domovini od oko milijun dolara. U poslijeratnim godinama prestala je s radom a obnovljena je 1944. godine sa sjedištem u Valparaisu. U Čileu je bilo 18 ograna. Važnu ulogu obavljala je u širenju propagande i pružanju pomoći narodnooslobodilačkoj borbi naših naroda u drugom svjetskom ratu. U periodu između dva rata osnovana je u Antofagasti JUGOSLAVENSKA MATICA 1920., DRUŠTVO ZA UNAPREĐENJE LOŽIŠĆA u 1929. i iste godine JUGOSLAVENSKI DOM.

Značajno je istaknuti jugoslavenski antifašistički pokret koji se razvio u drugom svjetskom ratu kada su naši iseljenici neopisivom snagom volje i patriotskih osjećaja sve raspoložive snage usmjerili za pomoć narodima Jugoslavije u borbi protiv okupatora i za njegovo oslobođenje. Iseljenička kolonija u Antofagasti pridružila se širokom pokretu jugoslavenskih iseljenika u svijetu i doprinijela je značajan udio u pružanju moralne i materijalne podrške i pomoći narodnooslobodilačkoj borbi jugoslavenskih naroda za njihovu nezavisnost, slobodu i ekonomski procvat u novoj socijalističkoj domovini.

Jugoslavenski iseljenici širom svijeta tako i u Antofagasti čuvajući svoj jezik i običaje prihvatili su novi način života u novoj domovini. Oni pokazuju visoku moralnu svijest i žive u mislima na svoj Stari kraj, a isto tako raduju se i pomažu

Faksimil listova Jugoslavenske narodne obrane u Antofagasti

napredak nezavisne države Čile u kojoj žive i rade. Godine 1813. počinje borba za oslobođenje Čilea od Španjolaca. Godine 1818. Bernardo O'Higgins proglasio je samostalnost Čilea. Prigodom 100 godišnjice nezavisnosti Čilea naši iseljenici podižu spomenik na glavnom trgu u Antofagasti. Na spomeniku stoji »COLONIA SLAVA 1910«. Za spomenik utrošeno je dvije tisuće eng. funti.

Prvih dana studenoga 1962. godine krenuo je Zbor narodnih plesova i igara Hrvatske »Lado« na turneju po Južnoj Americi. Zadržao se i u Antofagasti gdje su se članovi ansambla među našim iseljenicima osjećali kao u svojoj domovini. Dolazak »Lada« bio je ispunjen radošću i oduševljenjem.

Naši iseljenici, kao uvijek, tako i ovom prigodom pokazali su izliv osjećaja prema svojim narodima u Starom kraju.

Predsjednik Tito i njegova supruga Jovanka Broz prigodom posjeta zemljama Latinske Amerike u rujnu i listopadu prošle godine imali su srdačne susrete s našim ekonomskim iseljenicima. Za vrijeme dočeka u Santiagu — Čile stigli su iseljenici iz čitave zemlje i dali izražaja odanosti, ljubavi, radosti i raspoloženju što gaje prema starom kraju i novoj socijalističkoj Jugoslaviji. Na priređenom srdačnom dočeku u Santiagu razlijegali su se poklici na našem jeziku »Živio Maršale«. 25. rujna Predsjednik je primio u svojoj rezidenciji u Santiagu predstavnike iseljenika iz Brukadoa, Punta Arenas, Antofagaste i Ikiki koji su mu donijeli pozdrave svih iseljenika iz iseljeničkih naselja, i predali poklone. Predsjednik Jugoslavenskog doma u Antofagasti Petar Marangunić predao je Maršalu Titu diplomu počasnog predsjednika ovog doma i album Jugoslavenske škole.